

Szamosi Gertrud

Hogyan vált a hegylakó és a kockás szövet a skótok nemzeti szimbólumává?

Abstract

The bagpipe and the tartan cloth are some of the best known Scottish national symbols that originate from the Highlands and are connected to the emblematic figure of the Highlander. In the period following the union of England and Scotland, and at the influence of the Scottish Enlightenment, the Highlands and Islands underwent major reforms that considerably changed the economic and cultural life of the area and caused the subsequent metamorphoses of the Highlander. The article explores the role and effect of those notable events that in the course of the 18-19th centuries affected and altered the national consciousness of the Scots.

Keywords: Scottish, national identity, historical consciousness, Highlander, tartanry, Romanticism, James Macpherson, Sir Walter Scott.

Egyetlen olyan európai nemzet sincsen, amely félévszázad vagy ennél alig hosszabb idő leforgása alatt olyan hatalmas változásokon ment volna át, mint a skót királyság. A változásokat az 1745-ös felkelés következményei indították el: a felföldi törzsfők patriarchális hatalmának összezúzása; az alföldi bárók és nemesek örökletes bíraskodási jogának eltörlése; valamint a jakobita párt gyökere megsemmisítése, habár tagjai – mivel vonakodtak elvegyülni az angolokkal, vagy átvenni szokásaikat – még sokáig kérkedtek vele, hogy ők tartják fenn az ősi skót hagyományokat és szokásokat. Azóta a fokozatos vagyoni fellendülés és a kereskedelem terjeszkedése egyesült erővel úgy alakította a skótokat nagyatyáikhoz képest, hogy annyira sem hasonlítanak rájuk, mint a mai angolok az Erzsébet királynő korának angoljaihoz.

(Walter Scott *Waverley*, 1814)

1 Nemzettudat és történelmi emlékezet

A több évszázadon át tartó angol-skót trónviszályok korszaka véglegesen akkor zárult le, amikor 1603-ban VI. Stuart Jakab skót király, I. Jakabként elfoglalta az angol trónt. A száz év múlva bekövetkező unióval a két nép olyan politikai szerződést kötött, amely egészen az 1997-es skót devolúciót megalapozó népszavazásig érvényben maradt. Az 1707-es angol-skót uniót követő időszakban azonban sem politikai, sem pedig kulturális értelemben nem beszélhetünk egységes nemzetállamról. Az angol és skót nemzetek egyesítése a kisebb nép számára egyet jelentett függetlenségük feladásával és a nyelvi és kulturális asszimilálódás megindulásával. Erre az időszakra már az ősi gael nyelv is csaknem teljesen kihalt és a Scots különböző változatai is kiszorultak az irodalmi nyelvből. Az alapjaiban megújuló oktatási

Szamosi Gertrud:
 Hogyan vált a hegylakó és a kockás szövet a skótok nemzeti szimbólumává?
 Argumentum 15 (2019), 400-408
 Debreceni Egyetemi Kiadó

rendszer a felvilágosodás korától kezdődően jól felfogott birodalmi érdekből az angol nyelvet és nemzettudatot hivatott erősíteni. A skótok számára az önálló nyelv elvesztése, illetve perifériára szorulása, a nemzeti kultúra fokozatos hanyatlását és önazonos nemzettudatuk gyengülését eredményezte. A nemzeti önállóság megszerzéséért folytatott jakobita¹ felkelések rendre elbuktak, az 1745-46-os cullodeni csatát követő véres megtorlások időszakában pedig a legismertebb skót szimbólumokat, mint a skót dudát és a kockás szövetből készült ruha viseletét betiltották. Az uniót követően az állam és a köré szerveződő politikai hatalom angol irányítás alá került, miközben az egyházi- és oktatási rendszerek teljes függetlensége megmaradt. A gazdasági és hatalmi érdekek fontos szerepet játszottak abban a folyamatban, melynek során a 18. század második felére a szellemileg kiművelt és gazdaságilag mind jobban megerősödő skót középosztály a birodalom elkötelezett támogatójává vált, így a skót nemzeti törekvések az unionista érdekek hatására átmenetileg háttérbe szorultak. Nagy-Britannia létrejötté a korábban különálló identitással rendelkező skótokat, velsziet és angolokat egy közös, azonban tőlük idegen nemzettudattal ruházta fel. Linda Colley skót történész szerint ennek a „hamis” nemzettudatnak a létrehozása és megerősítése a brit hódítások és a későbbiekben világméretűvé váló gyarmatbirodalom érdekeit szolgálták (Colley 1992: 8).

Milyen hatással volt mindez a skót nemzettudat alakulására? Gyakran megfigyelhető, hogy a nemzeti önazonosság kérdése olyan időkben válik különösen fontossá, amikor az identitás hagyományos modelljei már nem működnek.

A kulturális különbözőség témája legtöbbször társadalmi krízishelyzetek során kerül a felszínre, és az önazonossággal kapcsolatos kérdések ebből fakadóan gyakran túlzásba hajlanak; az önazonosság igénye vagy a marginalitás pozíciójából lép elő, vagy a középpont megszerzésére tett kísérletben ölt testet: mindkét esetben excentrikus (Bhabha 1994, 1996: 489).

A skót történelemben hasonló válsághelyzetnek minősül 1707, amikor a hazai kultúra fejlődése jobbra a szélsőségesen nacionalista, illetve unionista minták irányában formálódik. A skót felvilágosodás szellemi, és az ipari forradalom technikai fejlődésének a kulturális élet szempontjából legellentmondásosabb következménye, hogy a népi kultúra és a skót nyelv a művelt közéletből szinte teljesen kiszorultak. A társadalmi és gazdasági rendszer megszilárdulásával párhuzamosan a 18. század végére azonban Skóciában is felerősödött a múlt iránti érdeklődés, és előtérbe került a nemzeti hagyományok megőrzése, így egyre fontosabb szerephez jutott a „régiségbúváskodás”. A korabeli skót kontextusban a múlt kutatása az adott korban közreható változások, többek között az uniónak a skót identitásra gyakorolt hatásának jobb megértését szolgálta. Ennek köszönhetően az antikvárius törekvések olyan, a kulturális élet megújítását célzó műveket inspiráltak, melyek a kor divatos felvilágosult stílusa helyett az ősi múltból merítettek ihletet.

2 A skót hegyvidék felfedezése

A skót népi-nemzeti költészet uniót követő időszakának első jelentős képviselője Allan Ramsey. A költő legismertebb művének számító *The Gentle Shephard* [Pasztorális komédia, 1725] skót tájszólásban íródott és olyan idealizált falusi világot tár az olvasó elé, amelyben a legfontosabb összetartó erő az emberek közötti barátság, szeretet és kölcsönös tisztelet érzése. A skót kulturális élet megújítójának számító Ramsey által megálmodott idilli skót világ a fel-

¹ A jakobiták, más néven Jakab-pártiak a Stuart uralkodóház támogatói.

földi származású, egyetemet végzett teológust és tanítót James Macphersont is megihlette. A családi krónika meghatározó momentumának számított, hogy az 1745-ös felkelésben a Macphersonok a jakobiták oldalára álltak. Az ifjú James azon túl, hogy az anyatejjel szívta magába a történelmi levegőt, kitűnő nyelvérzéke folytán már középiskolás korában olyan szintű latin és görög nyelvtudásra tett szert, hogy a későbbiekben az Iliászt is lefordította ógörögből. A skót felvilágosodás neves történésze Thomas Carlyle biztatására ellátogatott a felföldre, hogy szájhagyomány útján fennmaradó ősi gael dalokat és regéket gyűjtsön. Miután eredeti skót eposzokat nem talált, elhatározta, hogy saját maga írja meg a mesékből ismert énekes bárd, Oisín történetét.² A népi-nemzeti költészetet újjáélesztő skót bárd keze alatt Oisínből Osszián, a töredékekből pedig hamarosan egész mű kerekedett. Az Ossziáni költemények első kiadása 1760-ban jelent meg James Macpherson fordításában: *Fragments of Ancient Poetry, collected in the Highlands, and translated from the Gaelic or Erse Languages* [Régi költészet töredékei, a felvidéken és a gael vagy erzi nyelvből gyűjtve]. A szerző saját bevallása szerint a harmadik században élt kelta bárdtól, Ossziántól származó gael nyelvű dalokat publikált. Osszián eredetét tekintve a dicső Fingal király fia, aki népének hősi tetteit továbbá a daliás Oszkár és Malvin megható szerelmi történetét öntötte dalba. Macpherson állítása szerint a versek a felföldi bárdok által terjesztett szájhagyomány útján maradtak fenn, ő maga pedig ezeknek a töredékeknek az összegyűjtését és irodalmi nyelvre fordítását végezte el. Műveit terjedelmes bevezetővel és több száz oldalas kiegészítő jegyzetekkel is ellátta, a kor jeles teológus-esztétája Hugh Blair pedig „Kritikai értekezés Osszián költeményeiről” címmel kísérszöveget publikált a kötet megjelenésekor. Blair „érzékeny és a fenséges”, más helyütt „vad és romantikus” (1763, 1996: 172) jelzőkkel méltatja, és miközben Homérosz költői világával párhuzamba állítja, a kelta kultúrkört beemeli az európai irodalmi köztudatba. Macpherson és a versek körül kialakult vita alapját az szolgálhatta, hogy a szerző fordítónak álcázta magát és eltitkolta, hogy a verseket maga írta. Feltehetőleg a mai napig Macpherson az irodalomtörténet egyetlen olyan szerzője, akit azért kárhoztattak, mert eredeti művet alkotott!³ Az Osszián dalok hallatlan népszerűségüket annak köszönhetik, hogy a költői fantázia ihlette versekben „valóságok voltak azok a nemzetekkel és történelemmel kapcsolatos érzelmek, melyeket James Macpherson eredeti kelta mondakörökből összeállított műve keltett” (McCrone 2001: 69).

Az Osszián verseknek köszönhetően virágzásnak indult az irodalmi turizmus, melynek rövid idő alatt kiemelt célpontjává vált a skót felföld. A politikai helyzet stabilizálódásával egyre több turista kereste fel az idilli és vadregényes természeti képekben egyaránt bővelkedő, hegyek, sziklák, felhők, tavak, vízesések tarkította tájnak a képzeletbeli és a valós határmezsgyéjén meghúzódó világát. Mintha éppen e vidék ihlette volna Edmund Burke *fenséges* fogalmát, melyben a filozófus a szép tájat ruházza fel gótikus elemekkel:

Bármilyen, ami valamennyire képes a fájdalom és a veszély képzetét felkelteni, a fenséges forrása lehet, azaz bármilyen, ami rémületet kelt, vagy rémítő tárgyakkal van kapcsolatban, illetve a rémülettel analóg módon működik, azaz a lehető legerősebb érzelmeket képes kiváltani, minél átélésére az ember lelkülete csak képes (1757, 2003:57).

Burke esztétikája nyomán a szemet és a szívet gyönyörködtető szépségideál helyébe a rémítő és döbbenetes, indulatokat felkorbácsoló képzetek kerülnek előtérbe; és részben ennek kö-

² Az ókori kelta világban a druidák és a bárdok az államrend fontos részét képezték; a druidák a filozófusok és a papok rétegét alkották, a bárdok pedig a hőstettek megéneklő költőket jelentették.

³ Az Osszián versek magyarországi recepcióját összegző tanulmányában Hartvig megállapítja, hogy: „[a]z ossziáni versek részben fordítások, részben kitalációk.” (2008: 631)

Szamosi Gertrud:
Hogyan vált a hegylakó és a kockás szövet a skótok nemzeti szimbólumává?
Argumentum 15 (2019), 400-408
Debreceni Egyetemi Kiadó

szönhető az is, hogy a felföld vadregényes világa drámai természeti képeivel a romantikus látásmód egyik emblematisztikus tájképévé válik. Sir John Sinclair 1799-ben megjelent útikönyvében az alábbi bejegyzés olvasható: „minden megtalálható itt, ami a vad pompát és a természet fenségét hirdeti, ezért aligha akad olyan jó ízlésű utazó, aki öröm és megdöbbenés nélkül tudna e tájra tekinteni” (Clyde 1995: 100).⁴

A 18-19 század fordulóján sorra jelennek meg a skót vidéket bemutató útleírások az ide látogató hírességek tollából. 1803 nyárutóján a romantikus irodalom jelese, William Wordsworth maga is hosszabb kirándulást tesz a skót hegyvidéken, ahova testvére Dorothy, és barátjuk Samuel Taylor Coleridge is elkíséri. Dorothy Wordsworth lelkesedése határtalan: „Skócia minden más általam ismert ország felett áll, mert ez olyan hely, ahol a képzelet embere valódi örömforrásra lel!” (1803, 1997: 99)⁵ Más alkalommal a Lomond-tó festői vidékén tehéncsordát legeltető fiúcska látványa ragadja meg az írónót:

Miközben utunkon előre haladtunk félig-artikulált és váratlanul felhangzó gael duda hangja állított meg bennünket. A hang egy kisfiú irányából jött, aki a hegyoldalban meghúzódozó közeli legelőn állt, szürke plédbe burkolózva. Vélhetően a csordát hívta haza éjszakára. A fiú megjelenésének látványa a legmesszebbmenőkig feltűztele a képzeletet; lassan minden ködbe borult, a hatalmas hegyvonulat pedig első-tétült, a hegyi patakok morajlottak, sehol egy lakhely, ahol a gyermeket hazavárnák; a ruhája, a kiáltása és az egész megjelenése nagyon különbözött minden általunk megszokottól (1803, 1997: 116).⁶

Dorothy Wordsworth leírásának melodramái hangvételt a fenséges természet és a romlott civilizáció ellentétéből fakadó pre-romantikus látásmód inspirálja, melynek visszatérő motívuma, hogy „nagyon különbözött minden általunk megszokottól”. Dorothy naplóbejegyzése hitelesen összegezi a hegyvidéki táj és lakói iránt érzett általános vonzalom okát: „[o]lyan látványban volt részük, amely magába sűrítette a hegylakók teljes történelmét – a melankóliát, az egyszerűséget, a szegénységet, a babonákat, és mindennek felett azt a látnoki erőt, amely a természet szavakon túli megfoghatatlanságából ered” (1803, 1997: 120).⁷ A kor irodalmi hatásainak köszönhetően, a felföldi táj rövid idő alatt a skót vidék emblematisztikus jelképévé válik.

3 A skót hegylakó rehabilitálása

A felvilágosodás nyomán elinduló reformok, illetve a felföldön és a hozzá tartozó szigetvilágban zajló átalakulások hatására nemcsak a gazdasági és kulturális élet változott meg, de a hegylakó alakja is jelentős metamorfózison esett át.⁸ A klánok ősi világát megidézö bátor és lobbanékony harcosok többé már nem az angolok ellen lázadtak, hanem a brit sereg oldalán harcoltak. A romantikus eszmék térhódításával a vadregényes felföldi táj és a „nemes vad” képében megjelenített hegylakó immár a barbár erkölcsök tisztaságát példázta, és a skót nemzeti karakter olyan bátor és hősi vonásait testesítette meg, mint a szabadlelkű és lázadó szellem, vagy a tette kész harciasság. Malcolm Chapman antropológus arra mutatott rá, hogy a 18. század végére a skót azonosságtudat olyan „gael vízió”-val azonosult, mely a felföldhöz kapcsolódott, és amelyet a kockás szövet tett jól felismerhetővé (McCrone 2001: 66).

⁴ Fordította Szamosi Gertrud, továbbiakban Sz. G.

⁵ Ford. Sz. G.

⁶ Ford. SZ. G.

⁷ Ford. Sz. G.

⁸ Vö, Clyde, *From Rebel to Hero: The Image of the Highlander 1745-1830*.

Szamosi Gertrud:
Hogyan vált a hegylakó és a kockás szövet a skótok nemzeti szimbólumává?
Argumentum 15 (2019), 400-408
Debreceni Egyetemi Kiadó

A hagyományos felföldi viselet a skót szoknya, ismertebb nevén „kilt”, a gael „feileadhbeg” szóból származik, amely a kockás lepelbe burkolt felföldi ruházat civilizált változata. A skótok ősi eredetét igazoló jelkép már a 16. században is létezett, azonban a viselet elterjedése jóval későbbre tehető. Feljegyezték, hogy a glengarry-i MacDonnell klán feje 1727-ben a vasolvasztó iparágba investálva egy angol kováccsal, bizonyos Thomas Rawlinsonnal társult. Rawlinson a munkások felügyelete közben észrevette, hogy a klán hagyományos öltözéke, a „breacan”, a hosszú, övvel rögzített lepel akadályozza a munkavégzést, ezért egy rövidebb, térdig érő szoknyát tervezett a számukra (Prebble 1988: 68). A patrióta jakobita ikonográfiában a skót kockás viselet központi szerephez jut, és időnként még az is előfordult, hogy az angol Stuart-párti földesurak is magukra öltik.⁹ Az elbukott jakobita felkelést követően a civilek általi használatát betiltották. A rendelet nyomán negyven évig tilos volt skót szoknyát viselni, mentességet csak a brit hadsereg felföldi ezredei élveztek, melyek közül legismertebbnek az 1739-ben elsőként alakult Black Watch, és az 1778-as Seaforth Highlanderek számítottak (Pittock 1999: 86).

A tilalom enyhülése az 1786-os amnesztiarendeletről vette kezdetét, de az igazi népszerűség elérése azon nevezetes alkalomhoz kötődik, amikor 1822-ben IV. György király az angol-skót unió megkötését követő első alkalommal látogat Edinburghba. Az uralkodó méltó fogadásának előkészítésében korának legnépszerűbb írója, Sir Walter Scott vállalja a ceremóniamester szerepét. Az alkalomhoz illően a felföldi ezredek teljes harci díszben és skót szoknya egyenruhában vonulnak fel, a nemzetségfőket pedig felszólítják, hogy „hagyományos viseletben” jelenjenek meg, melynek eredményeként az egyes klánok különböző mintázatú szövetruhákat öltenek magukra. Ez annyiban számított újdonságnak, hogy korábban csak az egyes régiók viseletei tértek el egymástól. Scott személyes hangú levélben invitálja a nemzetségfőket az ünnepségen való részvételre, a MacLeod klán vezérének például az alábbi üzenetet küldi:

Végre eljön hozzánk a király! Mutassuk hát meg neki legkiválóbb embereinket és legpompásabb fegyvereinket! [...] Kérem, jöjjenek és hozzák magukkal legalább féltucatnyi, vagy lehetőség szerint akár tíz emberüket is, hogy a király a brit szigetek vezéréhez méltón ünnepelhesen. Alig várjuk, hogy minél több hegylakót üdvözölhessünk sorainkban, nagyon kérem, tartsanak velünk, és jöjjenek el midannyian! (Prebble 1988: 104)¹⁰

Így kerülhetett sor Scott megrendezésében arra a korabeli valóságshow-ra, melynek során a király ugyanolyan statisztaszerepet öltött magára, mint a tiszteletére felsorakozott klánvezérek és a birodalom különféle rendű és rangú alattvalói. A történelmi látogatás ironikus fricskája az ünnepélyes pohárköszöntő, melyben az egybegyűlt angol főúri méltóságok a legyőzött „skót klánok és vezérek” tiszteletére koccintanak (Trevor 1983: 29–30).¹¹ Scott egyébként pontos utasításokat közöl arra vonatkozóan is, hogy az alkalomhoz milyen viselet, és milyen fegyverek illenek. A kelta díszletvilággal megkomponált jelmezes parádé résztvevői közül többen kölcsönzött ruhákban és fegyverzetben jelentek meg, mi több, az ügy érdekében a különböző kelta és felföldi társaságokból odasereglett lelkes ifjak is statisztaszerepet vállaltak a kellő hatás elérése érdekében (Morrison 2003: 50). A király tiszteletére adott ünnepség egycsapásra meghonosította az új divatot, melynek elterjedését a Stuart-Sobieski testvérpár *Vestiarium Scoticum* [A skótok viselete, 1842] című pompásan illusztrált kiadványa is segí-

⁹ Egyes feljegyzések szerint a Stuart-házi trónkövetelő Károly herceg vezette 1725-ös lázadás alkalmával az egész jakobita hadsereg, a manchesteri regimentet is beleszámítva, ebben pompázott!

¹⁰ Ford. Sz. G.

¹¹ Ford. Sz. G.

Szamosi Gertrud:
 Hogyan vált a hegylakó és a kockás szövet a skótok nemzeti szimbólumává?
 Argumentum 15 (2019), 400-408
 Debreceni Egyetemi Kiadó

tette. Hugh Trevor-Roper „*A hagyományok leleplezése*” című tanulmányában a skót felföldhöz köthető tradíciók (nemzeti viselet, népi hangszerek) 18. századi újjáélesztését a mesterséges hagyományalkotás reprezentatív példájaként azonosítja.¹² Az angol történész leleplezőnek szánt írását az alábbiakban összegzi: „a tartan, a skót kockás minta, illetve szövet elterjedése, sikeresen lezárja egy kultúra kitalálásának és hagyományteremtésének több évszázados figyelemre méltó folyamatát” (Trevor-Roper 1983: 41).¹³

4 A mitikus azonosságtudat szerepe

Az, hogy a skót viseletet ceremóniák alkalmával a korábbi ellenség is magára öltötte, olyan jelmezes mulatsághoz hasonlított, melyben az ádáz és fenyegető hegylakó alakja szórakoztató katonai parádé bábjaivá szelídült. Ezredük felvonulásáról az alábbi életképet festette egy angol főnemes:

A Seaforth Highlanderek ezredében a dudások puffogva fújták a dudájukat, miközben fel és alá masíroztak. Tették mindezt olyan izgatottan és a büszkeségtől dagadva, hogy mezítelen lábikrájuk is megfeszült, miközben bestiális lármát csaptak [a skót dudájukkal]. Igazán vad és barbár emberek benyomását keltették! Az egyébként bizonyára kitűnő vérmérsékletű és remek emberek, skót kockás viseletükben és hatalmas struccollas fejdíszükben úgy festettek, mint holmi dél-tengeri szigetlakók (Ingrams 1991: 205).

A katonai parádé során az ismerős nemzeti jelképek a skót duda és a kockás szövet, a barbár egzotikum és a nemes szépséget árasztó vademberek világával egészülnek ki. A skót viselet rohamos elterjedése eltörölte a hegylakó alakjához tapadó korábbi tabukat és stigmákat és olyan merőben új nemzeti azonosságtudatot eredményezett, melyet minden rendű és rangú skót a magáénak tudhatott. A *tartanry* divatának elterjedése a hegylakó alakjának sztereotip megidézésén alapszik. „A sztereotípa nem egyszerűsítés, hanem az adott valóság hamis ábrázolása”, amely egymással ellentétes jelentéseket fon egybe, ezért egyidejűleg többféle olvasatot kínál (Bhabha 1983, 2002: 637). Ez a különös ruhadarab, a skót szoknya, megbontja a hagyományos nemi identitásokat, feminizál és a gyengébb nem ruhájába bújtatja a rettegett ellenséget.¹⁴ Meglehet, hogy a skót szoknya egy időre jótékony lepelbe burkolta az öntudatlan vágyakat is, amelyek mélyén az ismeretlen iránt érzett vonzalom és ellenszenv, vágy és félelem egymásnak ellentmondó erői munkáltak.

Ennek kapcsán McCrone arra hívja fel a figyelmet, hogy a megértés szempontjából elsődlegesen „nem a mítoszok megdöntése a feladatunk, hanem megmutatni, hogyan és miért használják őket” (2001: 80). Az ambivalens reakciókon túl, a skót kockás szövet viseletének népszerűsítőit a formálódó brit nemzetközösség megerősítése motiválja. Ezt a szándékot példázza William Turner „A király megérkezik Leith kikötőjébe” (1825) című festménye is (Morrison 2003:58). A kép azt a jelenetet ábrázolja, amint Walter Scott fogadja az Edinburgh-ba látogató György királyt. Bizonyára nem a véletlen műve, hogy az uralkodó éppen a trónvesztett Stuart-ház színeit viseli, Scott pedig a jakobiták legismertebb klánjának számító Campbellek egyenruhájában díszleg. A festmény háttérében jól kivehető a királyi jachthoz közeledő csónak, melynek utasa az uralkodó köszöntésére érkező író. A festmény alcíme „Sir Walter Scott missziója” rávilágít a találkozás valós üzenetére. A király és az író kézfogása olyan

¹² A modern nacionalizmus-kutatás meghatározó műve elsősorban a 19. századi brit területeken vizsgálta a nemzeti hagyományok kialakulásának módozatait.

¹³ Ford. Sz. G.

¹⁴ Vö.: Whyte (1995), *Gendering the nation*.

Szamosi Gertrud:
Hogyan vált a hegylakó és a kockás szövet a skótok nemzeti szimbólumává?
Argumentum 15 (2019), 400-408
Debreceni Egyetemi Kiadó

szimbolikus gesztus, mely alkalmas az angolok és skótok tragikus konfliktusainak feloldására, és a történelmi viszályokat lezárandó birodalmi összefogást és elszánt szövetséget hirdet.

Scott diplomáciai lépése a maga idejében nem aratott osztatlan sikert, és szép számmal akadtak a skótok között olyanok, akik minden lehetséges módon igyekeztek őseik feltételezett barbárságától elhatárolódni. Egy korabeli szemtanú az alábbi megjegyzést fűzte az uralkodó tiszteletére rendezett nagyszabású ünnepséghez:

A királyra szemmel láthatóan semmilyen hatással nem volt az esemény, és miközben hazafelé tartottunk, arról beszélgettünk, hogy vajon miért vállaltuk ezt a sok vesződséget. Sir Walter neveltségessé tett bennünket azáltal, hogy a hegyvidéki nemzetségek színében vonultatott fel bennünket, és napi parancsba foglalta a skótduda és a kockás szövet viseletét (Dunbar 1962: 158).

A Skócián belüli különbözőségeik összemossa ellen sokan felemelték a szavukat, többek között a kor neves történésze, Lord Macauley is utalt rá, hogy a felföldi viseletet „tíz skót közül kilenc a tolvajok ruházatának tartotta” (Dunbar 1962: 162).¹⁵ Scott veje, John Lockhart, aki egyben az író legismertebb biográfusa, azt állította, hogy a ceremóni megtervezésében Scott túlságosan nagy teret engedett a fantáziának; a felföldi urak piedesztálra emelését pedig egyenesen „gonosz tréfának” titulálta, hiszen a hegylakók az ő önző és szívtelen politikájuknak köszönheték mostoha sorsukat (Fulton 1991: 41).¹⁶

A kockás szövet máig töretlen népszerűségének egyik legvalószínűbb oka, hogy képileg könnyen azonosítható nemzeti identitást biztosít. A sikeres „felföldiesítés” eredményeként a skótok olyan mitikus identitást kreálnak, amely képes a nemzeti függetlenség elvesztését követő azonosságtudat hiányát betölteni. Az új divat megteremt a skót múlt és jelen közötti átjárás lehetőségét és a hegylakóval való azonosulás megnyitja az „elképzelt közösségek”¹⁷ tagságába vezető utat. McCrone szerint a nemzetek elsődlegesen „nem földrajzi vagy a társadalmi térben, hanem sokkal inkább az emberek tudatában léteznek” (2001:82). Más megfogalmazásban, az ilyen, és ehhez hasonló „szimbolikus közösségek”-nek az a szerepe, „hogy a különböző identitásokhoz megfelelő igazodási pontokat” biztosítsanak (Cohen 2001: 82).¹⁸

5 Összefoglalás

A kezdeti időszak nehézségeit követően, a 19. századra a brit birodalom lakói elfogadták a különböző népcsoportokkal való együttélés gondolatát, és megbarátkoztak a kettős angol-brit, illetve skót-brit identitás jelenségével, mely a skótok számára egyúttal azt a praktikus üzenetet is hordozta, hogy a birodalmon belül egyszerre lehetnek skótok és britek. James Macpherson és Sir Walter Scott egyaránt elévülhetetlen érdemeket szereztek a hegylakókhöz kapcsolódó hősi mítoszok felélesztésében, melynek eredményeként a marcona hegylakó a rettegett lázadó szerepéből a birodalomhoz és a királyhoz hű, hős katona képében reinkarnálódott. Az újjászülető mítoszoknak köszönhetően a skótok szabadságvágyának jelképe sikeresen betagozódott a közös brit identitásba. Linda Colley *Britons* című könyvének alapgondolata, hogy az uniós identitást a 18. században a vallás és a háborúk forrasztották egységbe. A különböző európai katolikus hatalmak fenyegetésével szemben a britek identitásukat a protestáns valláshoz és a háborúban aratott győzelmekhez kötődően határozták meg, így a büszke alattvalók

¹⁵ Ford. Sz. G.

¹⁶ Ford. Sz. G.

¹⁷ A kifejezés Anderson (2006) azonos című művéből származik.

¹⁸ Ford. Sz. G.

számára a birodalom tipikusan „brit dolog”-nak számított. A hegylakóhoz kapcsolódó negatív képzetek sikeres átalakításával, a hódító seregek emblematikus figurájának számító brit zászlóvivő mellett a skót nemzeti díszbe öltözött dudás alakja is állandósult.

A skótok felől nézve azonban éppen a legismertebb jelképüknek számító skót kockás szövet elterjedésének köszönhetően távolodott el a skót identitás a valós történelmi helyzettől. A felföld kultusza azt az üzenetet közvetíti, „hogyan a skót történelem lezárult, és hogy a múltbeli ereklyéken túl a skótok nem rendelkeznek a jelenben vállalható identitással” (Pittock 1999: 116).¹⁹ Pittock arra hívja fel a figyelmet, hogy éppen a hiteles önazonosság hiánya miatt válik problematikus a skótok közösségtudata. A 20. század végéig a skótok számára a nemzettudat olyan „képzeletbeli közösség”-ben való tagságot jelentett, amelyből hiányoztak a nyelv, kultúra és a tradíciók hagyományosan konstitutív kritériumai. Ami a kockás szoknya viseletét illeti, a skótok véleménye napjainkban is megoszlik. Akadnak olyanok, akik fontosabb nemzeti vagy családi ünnepek (esküvők vagy diplomaosztók) alkalmával öltik magukra, mások különböző sportmérkőzéseken, rögbi- vagy futballmeccseken viselik. A szociológus Tom Nairn egyenesen a „kockás szörnyet” okolja a hamis nemzettudat elterjedéséért, és arra biztatja a skótokat, hogy számoljanak le ezzel a „közönséges és kommersz, jellegzetesen szubnacionalista termékkel” (McCrone 1995: 52).

Irodalom

- Anderson, B. (2006): *Elképzeltek Közösségei*. Sonkoly G. (ford.). Budapest: L’Harmattan-Atelier.
- Bhabha, H. (1983): A Másik kérdése: sztereotípiák, diszkrimináció és a kolonializmus diszkurzusa. Sári L. (ford.). In: Bókay A. & Vilcsik B. (szerk.) (2002): *A posztmodern irodalomtudomány kialakulása*. Budapest: Osiris Kiadó, 630–643.
- Bhabha, H. (1994): A posztkoloniális és a posztmodern. Harmati E. (ford.). *Helikon* 1996: 4, 484–509.
- Blair, H. (1763): Kritikai értekezés Osszián költeményeiről. Schmideg Á. (ford.). In: Horkay Hörcher F. (szerk.) (1996): *A skót felvilágosodás*. Budapest: Osiris Kiadó, 157–174.
- Burke, E. (1757): Filozófiai vizsgálódás a fenségről és a szépről való fogalmunk eredetéről. Péter Á. (ford.). In: Péter Á. (szerk.) (2003): *Angol romantika*. Budapest: Kijárat Kiadó.
- Clyde, R. (1995): *From Rebel to Hero: The Image of the Highlander 1745-1831*. Edinburgh: Tuckwell Press.
- Colley, L. (1992): *Britons: Forging the Nation 1707-1837*. New Haven & London: Yale University Press.
- Dunbar, T. (1962): *History of the Highland Dress*. Edinburgh: Oliver & Boyd.
- Fulton, A. (1991): *Scotland and her Tartans: The Romantic Heritage of the Scottish Clans and Families*. London: Hodder & Stoughton.
- Hartvig G. (2008): Ossziáni fordítások a Magyar Múzeumban. In: Jankovich L. & Orlovsky G. (szerk.): *A magyar irodalom története I: A kezdetektől 1800-ig*. Budapest: Gondolat, 627–643.
- Ingrams, R. (1991): *England*. London: Fontana.
- McCrone, D. & Morris, A. (1995): *Scotland – the Brand: The Making of Scottish Heritage*. Edinburgh: Edinburgh University Press.

¹⁹ Ford. Sz. G.

Szamosi Gertrud:
Hogyan vált a hegylakó és a kockás szövet a skótok nemzeti szimbólumává?
Argumentum 15 (2019), 400-408
Debreceni Egyetemi Kiadó

- McCrone, D. (2001): Skócia: ország, társadalom, nemzet? Kriza B. (ford.). *Régió* 11.2, 65–85.
- Morrison, J. (2003): *Painting the Nation*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Pittock, M. (1999): *Celtic Identity and the British Image*. Manchester: Manchester University Press.
- Prebble, J. (1988): *The King's Jaunt*. Edinburgh: Collins.
- Scott, W. (1814): *Waverley*. Bart I. (ford.) (1976). Budapest: Európa.
- Sobieski Stuart, J. (1842): *Vestiarium Scoticum*. Edinburgh: William Tait.
- Trevor-Roper, H. (1983): The Inventions of Tradition: The Highland Tradition of Scotland. In: Hobsbawn, E. & Ranger, T. (szerk.) (1983): *The Invention of Tradition*. Cambridge: Cambridge University Press, 15-42.
- Whyte, C. (1995): *Gendering the Nation*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Wordsworth, D. & Walker, C. (1997): *Recollections of a Tour Made in Scotland*. New Haven & London: Yale University Press.

Szamosi Gertrud
Pécsi Tudományegyetem
Anglisztika Intézet
H-7624 Pécs
Ifjúság u. 6.
szamosi.gertrud@pte.hu